

Cordulegaster heros, páskovec velký – evropsky významný druh vážky na území ČR, nově objevený v roce 2011. Jeho stav byl vyhodnocen v roce 2013 jako méně příznivý (U1).

Foto Martin Waldhauser

Zpráva o stavu biotopů a druhů podruhé: Hodnotící zprávy podle směrnice o stanovištích II (2013)

Karel Chobot

Hodnotící zprávy podle směrnice o stanovištích jsou jedním z nejvýznamnějších výstupů sledování stavu biotopů a druhů. Členské státy EU je podávají jednou za šest let. Poprvé se tak stalo v roce 2007, letos podruhé. Česká republika tak v obou případech učinila mezi prvními. Výsledky rozsáhlého sběru dat na celostátní úrovni přispívají k tvorbě jednoho z nejkompletnějších datových zdrojů o druhové rozmanitosti v evropském měřítku.

Co jsou vlastně hodnotící zprávy?

Hodnotící zprávy mají některé společné rysy s červenými seznamy, které jsou veřejnosti mnohem známější a jsou i častěji jako nástroj hodnocení používány. Oba nástroje mají za cíl zhodnotit a shrnout stav i vyhlídky druhů, popř. biotopů pomocí sjednocených kategorií a kritérií. V případě červených seznamů jde o hodnocení ve více kategoriích podle míry ohrožení, resp. podle toho, jak

jsou jednotlivé druhy vzdáleny od svého vyměření, a kritéria jsou relativně početně omezená a stručná. Přestože mají univerzální charakter, nejsou řadou států včetně České republiky adekvátně využívána. V případě hodnocení stavu je cílový stav příznivý, škála hodnocení je poměrně stručná, třístupňová: FV – příznivý, U1 – nepříznivý-nevhodný (popř. srozumitelněji jako střední hodnota méně příznivý), U2 – nepříznivý a doplňková kategorie XX – neznámý. Sledovanými kritérii

je mnohem detailnější hodnocení řady parametrů: areálu, rozšíření, trendů, populace u druhů či rozlohy u stanovišť, které je hlavní podstatou dnes již obsahově bohaté databáze EU. Struktura parametrů je přesně dána a pro členské státy EU povinná. Za zdůraznění stojí, že podobně jako je sledování stavu zaměřeno na celé území státu, je i samotný stav hodnocen na celorepublikové úrovni, resp. na úrovni oficiálně stanovených biogeografických oblastí, které se na jeho území

nacházejí. V ČR je to na větší části území oblast kontinentální, na jihovýchodní Moravu je pak omezena oblast panonská.

Zdroje dat

Při sestavování první zprávy v roce 2007 byly zdrojovými údaji jak publikace, případě jednotlivé dílčí zprávy z rozmanitých průzkumů, tak i tehdy se ustavující centrální datové zdroje. Ty, především Nálezová databáze ochrany přírody (NDOP), dosáhly v uplynulé šestiletce značného rozvoje, a staly se tak při letošní přípravě zpráv zdrojem dominantním. Hlavními využívanými daty byly samozřejmě údaje ze sledování stavu biotopů a druhů.

Zjednodušeně řečeno, sledování stavu je souborem odborných činností zahrnujícím rozsáhlé aktivity, především celoplošné mapování přírodě blízkých biotopů a mapování výskytu evropsky významných druhů, vedle monitorování druhů i biotopů na trvalých lokalitách. Sledování stavu je jednou ze zákonných povinností (podle § 45f zákona o ochraně přírody a krajiny) Ministerstva životního prostředí, které jejím plněním pověřilo AOPK ČR, pro niž je jedním z hlavních předmětů činnosti.

Příprava zpráv

Autorský kolektiv podílející se na přípravě hodnotících zpráv zahrnuje v AOPK ČR pracovníky odboru monitoringu biodiverzity, přípravu geografických výstupů zajišťují pracovníci z odboru informačních systémů. Zprávy jsou oponentovány odborníky z akademické sféry a také připomínkovány institu-

cemi, které se významně podílejí na obhospodařování naší krajiny, ze sféry lesnické, zemědělské či správců povodí. Všechny připomínky, které jsou pro zpracovatele zpráv velmi podstatnou zpětnou vazbou, byly zpracovány či vypořádány.

Podoba zpráv

Hodnotící zprávy jsou ve své podstatě strukturovanou databází, která shrnuje stav a trendy v jednotlivých parametrech u druhů a přírodních stanovišť. Oproti minulému termínu, kdy byly zprávy sestavovány jako dokumenty a databáze z nich byla vytvořena teprve v on-line (nepříliš povedené) aplikaci, v letošním roce bylo technické řešení mnohem elegantnější a efektivnější. Zpráva se vypracovávala přímo v databázi v aplikaci pro MS Access a pokud bylo třeba, dokumenty byly exportovány.

Přestože letošní hodnotící zprávy mají velmi podobnou strukturu jako ty z minulého reportingu, v řadě případů došlo k metodickým posunům, často s cílem umožnit zhodnocení stavu v EU. Již při přípravě zpráv v roce 2007 bylo totiž zřejmé, že předepsaná metodika obsahuje několik oblastí, kde bude velmi obtížné porovnávat data z jednotlivých států. Při jejich hodnocení se tyto obavy potvrdily: data vykazovala mezi státy velké rozdíly. Pro nový termín reportingu tak byly v některých prvcích požadavky oprávněně přísnější. V letošním roce byl také poprvé zjišťován i podíl populace druhů či rozlohy stanovišť uvnitř evropsky významných lokalit (tedy v soustavě Natura 2000) a požadován stručný seznam v nich uplatňovaných typů ochrannářských opatření.

Změny ve struktuře

Jednou z největších změn v hodnotících zprávách bylo povinné stanovení populace cílových druhů a poddruhů v absolutním počtu jedinců. Přestože Česká republika v případě sledování stavu a dat o druzích a biotopech vyniká mezi evropskými státy co do kvality, stanovení počtu jedinců u řady druhů bylo relativně obtížným úkolem i v rámci metody kvalifikovaného odhadu. Pohled na výsledky však prozradí, že vedle více či méně přesných počtů bylo možné použít i rozsáhlejších početních tříd, především u druhů běžných a sledovaných jen extenzivně. Kuriozitou k dohledání pro zájemce tak může být například oficiální odhad počtu jedinců hlemýžďe zahradního, který je mezi sledovanými druhy asi nejběžnějším.

Druhá významná metodická změna se dotkla geografických podkladů, které mají srovnatelný význam jako samotný datový obsah. Poprvé pro rok 2013 byla uložena povinnost používat místo národních systémů síťových map univerzální evropský síťový systém map rozšíření a areálu.

Stanovení areálu si vyžadovalo také metodický zásah. Pro dodržení jednotného postupu při výpočtu areálu byl Evropskou agenturou životního prostředí připraven nástroj v GIS. Právě areál se v prvních hodnotících zprávách na evropské úrovni ukázal v rámci EU jako nevyhodnotitelný, většina států téměř nerespektovala daná metodická řešení. Areály druhů i stanovišť tak většinou byly v roce 2007 u některých států velkorysejší, někde naopak, vcelku však společně nepoužitelné.

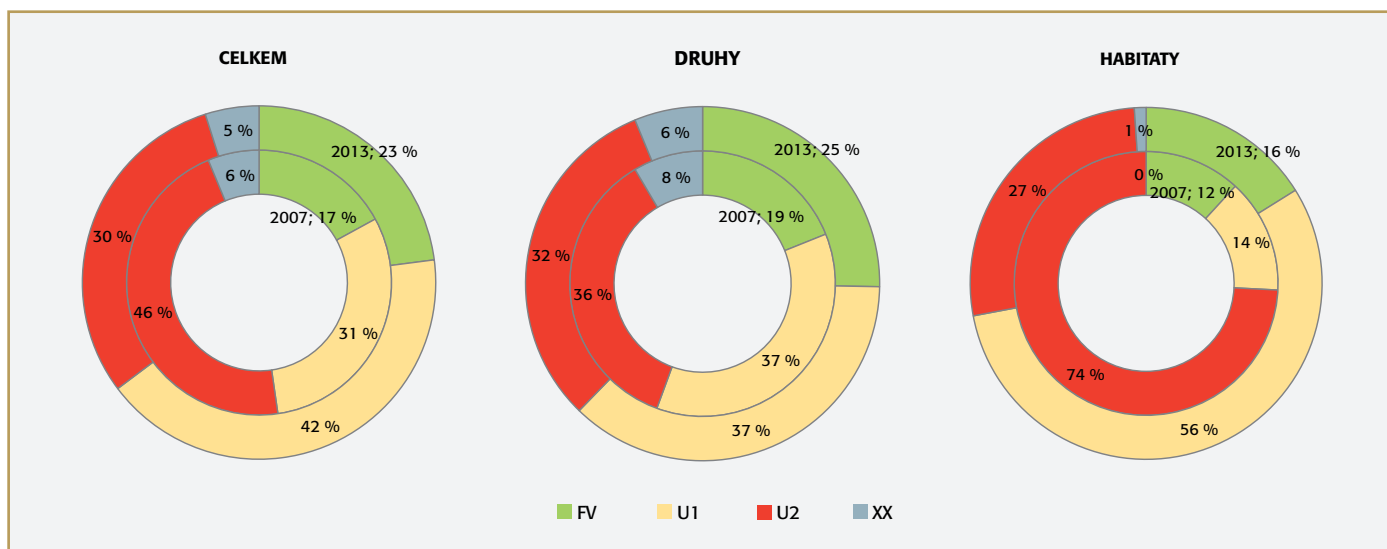
Při přípravě geografických podkladů (map, fakticky však jde o vrstvy v GIS) českých zpráv byly v letošním roce nejprve sestaveny přesné mapy rozšíření druhů (většinou dnes již na základě záznamů v NDOP), v případě stanovišť tomu tak bylo na základě exportu z aktuální vrstvy mapování biotopů. Ty byly převedeny do evropského síťového systému jako mapa rozšíření a z ní se v dodaném nástroji vytvořila standardizovaná mapa areálu. Celkem tak z ČR v rámci reportingu odešly pro každý fenomén tři mapové podklady: areál, rozšíření (oba v evropské síti) a přesné rozšíření (na základě údajů z NDOP a vrstvy mapování biotopů – VMB).

Významným metodickým posunem, nyní však na národní úrovni, bylo v případě stanovišť stanovení postupu hodnocení struktury a funkce stanoviště. V předchozím reportingu byla tato hodnota většinou stanovena úsudkem expertů (a byla i hlavní příčinou celkově nepříznivého stavu u více než tří čtvrtin přírodních stanovišť v roce 2007). V letošním roce bylo díky pokročilejšímu stavu aktualizace VMB možné využít agregaci hodnocení struktur a funkcí na úrovni jednotlivých mapovaných ploch výskytu – a hodnocení tak pojmout objektivněji.

Létavec stěhovavý (*Miniopterus schreibersi*), v roce 2011 nově zjištěný druh a rod netopýra v ČR. Jeho stav je hodnocen jako neznámý (XX).

Foto Tomáš Bartoníčka

Graf Souhrn hodnocení v hodnotících zprávách v roce 2013 a 2007. Celkový přehled, souhrn hodnocení druhů a přírodních stanovišť (habitatů)

Jak dopadlo letošní hodnocení

Celkem bylo odesláno 366 zpráv (každý druh a přírodní stanoviště v biogeografické oblasti zvlášť). To je o 14 více než v roce 2007; několik sledovaných druhů bylo totiž v ČR prokázáno nově. Najdeme je mezi savci: šakal obecný a několik nových druhů netopýrů; mezi vážkami: páskovec velký (*Cordulegaster heros*); ale také mezi nenápadnými a vzácnými mechy; některé druhy byly nalezeny v druhé biogeografické oblasti. U jediného druhu – střevlíka panonského (*Carabus hungaricus*) z kontinentální oblasti – bylo podáno o zprávu méně, jde však o důsledek špatné determinace v minulosti. U přírodních stanovišť je celkový počet stabilní – i díky kvalitnějším a kompletnějším datovým podkladům už při prvním hodnocení.

Srovnáme-li výsledky hodnocení z obou zpráv, tedy jaký podíl druhů a stanovišť byl hodnocen v jednotlivých kategoriích, je situace z vnějšího pohledu relativně optimistická: zatímco v roce 2007 bylo z celkového počtu 352 zpráv 60 (17%) s hodnocením přízni-

vého stavu, letos jich bylo celkem 84, tedy 23%. I v ostatních případech došlo vesměs ke zlepšení stavu, ubylo hodnocení nepříznivých i neznámých (viz graf). Pozitivní posun je méně výrazný u druhů. Markantní je však zlepšení hodnocení především u stanovišť, kde díky metodickému svázání hodnocení položky struktur a funkcí ubylo prostoru pro skepsi. Na druhou stranu je však nutné poznamenat, že zlepšení hodnocení je založeno více metodicky než fakticky. Jen u málo kterého druhu či stanoviště došlo ke zlepšení stavu díky aktivním zásahům. Většinou je příznivý stav odrazem příznivé situace biotopů či druhů, v některých případech dokonce v současnosti se šířících. V řadě případů je však příznivější hodnocení založeno na větším počtu zjištěných dat. Souhrn a podrobnější rozbor hodnocení v jednotlivých skupinách přinese v navazujících článcích.

Uplatnění výsledků

Zatímco jednotlivé výsledky zpráv jsou důležitou informací pro odborníky, popřípadě veřejnost o stavu, resp. o jeho změně

u konkrétních druhů, souhrn výsledků má význam hlavně na úrovni strategií a koncepcí, především jako celostátní, popř. celoevropský indikátor. Ostatně již několik let je souhrn hodnocení součástí *Zprávy o stavu životního prostředí ČR* jako jeden z mála indikátorů v kapitole biodiversita. Díky provedení druhému hodnocení tento indikátor přestane být statický a dostane i časový rozměr. Právě posun v hodnocení je netrpělivě očekáván i v Evropě, kdy bude měřítkem splnění prvního cíle Strategie EU pro biologickou rozmanitost do roku 2020. V ČR jsme tedy v tomto bodě – zlepšení stavu – do jisté míry úspěšní. Ovšem je to do značné míry způsobeno rozdílným přístupem v hodnocení v obou termínech. Ohrožené druhy i přírodní stanoviště si naši aktivní pozornost zaslouží stále.

Všechny letošní zprávy jsou k dispozici na http://bd.eionet.europa.eu/activities/Reporting/Article_17/Reports_2013/Member_State_Deliveries.

Autor pracuje na ředitelství AOPK ČR v sekci ochrany přírody a krajiny

SUMMARY

Chobot K.: A Report on Habitat and Species Conservation Status for the Second Time – Assessment Report under the Habitats Directive

Assessment reports are a document assessing the conservation status in species and types of natural habitats of the European Union interest, i.e. those listed in Annex and Annex I to the European Union's Habitats Directive every six years. Pursuant to the Habitats Directive,

the reports are compulsory for the EU Member States and are one of the most important outputs from monitoring the habitat and species conservation status. The Czech Republic reported for the first time in 2007, thus the 2014 was its second term. The Czech Republic submitted the report to the European Commission as one of the first Member States. Thus, the results of extensive national-wide gathering the data on species and habitat distribution and conservation status become a part of the so-called Article 17 database, one of the most extensive data sources on species richness and diversity at the European level. Article 17 requires Member States to report about the progress made with the implementation of the Habitats Directive.